ПРАВОВИЙ ПОЛІЦЕНТРИЗМ: ІНСТРУМЕНТ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРАВОВИХ СИСТЕМ У ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

НІКІТІН Марко Миколайович - здобувач третього рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» ПЗВО «Київський міжнародний університет»
ТКАЧЕНКО Олександр Валерійович - кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри теоретичних наук та приватноправових дисциплін, КиМУ
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.43

У статті досліджується концепція правового поліцентризму як ефективного підходу до гармонізації правових систем у сучасному глобалізованому світі. Розглядаються приклади взаємодії національних та наднаціональних правових систем, зокрема в контексті Європейського Союзу. Автор аналізує переваги поліцентричного підходу, який дозволяє зберігати правову ідентичність окремих держав, одночасно забезпечуючи ефективну координацію та взаємодію між різними правовими системами.

Ключові слова: правовий поліцентризм; гармонізація права; глобалізація; правова система; Європейський Союз.

У сучасному правовому дискурсі дедалі частіше порушується питання про необхідність переосмислення природи правової системи у зв'язку зі змінами, що зумовлені глобалізаційними процесами. Одним із центральних викликів у цьому контексті є забезпечення ефективної гармонізації права без втрати правової самобутності держав. Зростаюча кількість нормативних актів, що мають наднаціональне походження, багаторівневе управління у правовій сфері та активне функціонування некласичних правових суб'єктів вимагають пошуку таких концептуальних засад, які дозволили б зберігати баланс між уніфікацією та різноманіттям правових систем.

Правовий поліцентризм як теоретична модель і водночас як практичний інструмент пропонує ефективний механізм подолання зазначених суперечностей. Він дозволяє осмислити сучасне право не як замкнену ієрархічну систему, а як мережу взаємодіючих правових центрів, які функціонують на рівних або координаційних засадах. У цьому сенсі поліцентризм постає не лише як відповідь на юридичну багатоманітність, а й як основа для формування нової моделі правової взаємодії в умовах глобалізації.

Концепція поліцентризму знаходить своє відображення у працях представників сучасної юридичної науки, зокрема тих, хто вивчає феномени правового плюралізму, багаторівневого врядування, транснаціонального права. У європейському науковому середовищі ідеї поліцентричності активно розвиваються в межах досліджень інституцій ЄС, де поєднання юрисдикцій та координація між правовими рівнями стає основою ефективної правової інтеграції. Значна частина досліджень також зосереджується на правовому діалозі між національними та міжнародними судами, взаємному впливі прецедентів і практик.

В українському правознавстві поліцентризм переважно розглядається фрагментарно — як складова тематики євроінтеграції, імплементації acquis communautaire, а також при дослідженні конституційного статусу міжнародного права в Україні [2]. Натомість питання його інституційного потенціалу, здатності до координації багатьох правових джерел та утримання системної єдності за умов множинності центрів ще не стали предметом комплексного аналізу. Це

створює наукову нішу для поглибленого дослідження правового поліцентризму як універсального концепту сучасного правопорядку.

Метою цієї статті є теоретичне обґрунтування правового поліцентризму як ефективного інструмента гармонізації правових систем у глобалізованому середовищі. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

– визначити сутність правового поліцентризму у контексті сучасного праворозуміння;

– дослідити механізми взаємодії між правовими центрами в умовах глобалізації;

– проаналізувати приклади поліцентричних моделей правового регулювання (зокрема в ЄС);

– обґрунтувати значення поліцентризму для збереження правової ідентичності держав у процесі інтеграції.

Наукова новизна полягає в тому, що правовий поліцентризм розглядається не лише як теоретична категорія, а як дієвий практичний механізм узгодження багаторівневого правового регулювання. У статті запропоновано авторське бачення поліцентризму як засобу забезпечення правової гармонії без уніфікаційного тиску, що особливо актуально для країн із перехідною правовою системою. Здійснено спробу систематизації основних форм реалізації поліцентричної моделі у міжнародній та наднаціональній правовій практиці з урахуванням українського контексту.

Виклад основного матеріалу

У добу глобалізації, коли взаємозалежність держав дедалі глибшає, а транснаціональні виклики вимагають спільних рішень, постає гостра потреба у переосмисленні концепцій правотворення та правозастосування. Однією з теоретичних моделей, що відповідає на виклики сучасності, є правовий поліцентризм. Цей підхід, що ґрунтується на визнанні множинності джерел та центрів права, виступає не лише засобом наукового пізнання, а й ефективним інструментом гармонізації правових систем у багаторівневому глобальному правовому порядку.

Правовий поліцентризм ставить під сумнів традиційну унітарну модель права, в якій правовий суверенітет асоціюється виключно з державою. Замість цього, поліцентрична модель визнає, що сучасна правова реальність формується не лише національними державами, а й наднаціональними, регіональними, муніципальними, корпоративними та навіть неформальними суб'єктами правотворення. Таким чином, ми маємо справу з багатошаровим правовим простором, у якому різні системи, норми та практики співіснують, перетинаються та взаємодіють. У цьому контексті поліцентризм виявляється особливо релевантним як концептуальна відповідь на складність і динамічність сучасної правової дійсності [7].

Яскравим прикладом поліцентричної моделі права є Європейський Союз, де національні правові системи країн-членів функціонують у взаємозв'язку з правом ЄС [5]. Йдеться не про ієрархію в її традиційному розумінні, а про мережеву структуру, в якій здійснюється взаємне узгодження норм, судовий діалог між національними та наднаціональними інституціями, а також взаємна адаптація стандартів. При цьому особлива увага приділяється принципам субсидіарності, пропорційності та взаємного визнання, які виступають інструментами запобігання конфліктам юрисдикцій та правових норм.

Правовий поліцентризм також відкриває нові можливості у сфері імплементації міжнародного права, особливо у зв'язку з діяльністю глобальних інституцій, таких як ВООЗ, ВТО, МВФ, Рада Європи та Організація Об'єднаних Націй [4]. Ці органи виробляють нормативні акти, які, хоч і мають різну юридичну силу, суттєво впливають на національні правопорядки. Замість прямої правової трансмісії поліцентризм пропонує модель правового діалогу, у межах якого відбувається адаптація, переклад і осмислення глобальних норм через призму локального правового контексту. Це дозволяє уникнути правового імперіалізму та зберегти легітимність національного права в очах громадян.

У контексті глобалізації правовий поліцентризм забезпечує умови для гнучкого узгодження правових систем, зберігаючи

при цьому ціннісне, культурне й історичне розмаїття. На відміну від жорсткої уніфікації, яка здебільшого базується на домінуванні однієї моделі чи школи права, поліцентричний підхід створює умови для співіснування і взаємного збагачення правових культур. У правових системах держав, що проходять процес адаптації до міжнародних або регіональних стандартів, зокрема у країнах-кандидатах на вступ до Європейського Союзу, поліцентризм дозволяє враховувати внутрішні правові традиції при гармонізації законодавства з acquis communautaire [5].

Водночас реалізація поліцентризму потребує розвинених механізмів координації. Множинність центрів права потенційно несе ризики фрагментації, конфлікту норм, подвійної юрисдикції та правової невизначеності. Щоб уникнути цих загроз, необхідно впроваджувати механізми узгодження, такі як доктрина конфлікту норм, системи конституційного контролю, міжсудовий діалог, а також спеціальні інституції, відповідальні за координацію та гармонізацію правотворчої діяльності. Важливу роль у цьому відіграє розвиток порівняльного правознавства, яке забезпечує концептуальне та емпіричне підґрунтя для правового зближення [2].

Правовий поліцентризм також має важливу гуманітарну складову, оскільки сприяє визнанню правової суб'єктності не лише держав, а й громад, корінних народів, міждержавних об'єднань, релігійних інституцій та інших акторів, чия правова позиція досі залишалася на периферії. Це відкриває нові можливості для реалізації концепції прав людини у глобальному масштабі та посилення соціальної легітимності права як такого [3].

Правовий поліцентризм є однією з найбільш перспективних теоретичних та практичних моделей у сфері глобального правового розвитку. Він дозволяє не лише описати сучасні процеси правової взаємодії, а й активно сприяти гармонізації правових систем, зберігаючи правову автономію та культурну ідентичність суб'єктів правотворення. У цьому сенсі поліцентризм є не просто теоретичною конструкцією, а інструментом розбудови стійкого і справедливого правового порядку у глобалізованому світі.

Правовий поліцентризм у сучасних умовах глобалізації виступає не лише концептуальною моделлю праворозуміння, а й ефективним механізмом гармонізації взаємодії між різними рівнями правових систем [1]. Його ключова перевага полягає у здатності поєднувати плюралізм джерел права із прагненням до системної цілісності, що дозволяє зберігати правову ідентичність держав, не перешкоджаючи водночас процесам інтеграції та правового зближення. Такий підхід особливо актуальний у правових системах, які перебувають під впливом як національних традицій, так і зовнішніх нормотворчих процесів, зокрема в контексті європейської інтеграції.

Таким чином, правовий поліцентризм відкриває нові горизонти для розвитку сучасного правового порядку, заснованого на принципах взаємоповаги, координації, діалогу та комплементарності. Його застосування дозволяє уникати правового конфлікту між центрами нормотворення та створювати стійкі механізми адаптації права до динамічних змін глобального середовища. У цьому контексті подальше дослідження поліцентризму має важливе значення як для теоретичної юриспруденції, так і для правотворчої практики в Україні та за її межами.

Література

1. Бачинський А. Ю. Правова глобалізація: виклики для сучасної держави. Юридичний науковий електронний журнал, 2020, № 2. С. 31–34. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/9.pdf

2. Кресіна І. О. Правове забезпечення євроінтеграційних процесів в Україні: сучасний стан і перспективи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, № 57(1), 2019. С. 145–148. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.57/part_1/33.pdf

3. Муравйов В. І. Адаптація законодавства України до права Європейського Союзу: теоретико-методологічні засади. Вісник Академії правових наук України, № 1 (22), 2020. С. 34–42. URL: http://www.aprnu.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=160

4. Avbelj, M., & Komárek, J. (Eds.). (2012). Constitutional Pluralism in the European Union and Beyond. Oxford: Hart Publishing. URL: https://doi.org/10.5040/9781472564549

5. Baraggia, A. (2018). Multilevel Constitutionalism and Constitutional Pluralism: European and Global Challenges. German Law Journal, 19(7), 1587–1608. DOI: https://doi.org/10.1017/S2071832200023216

6. Maduro, M. P. (2003). Europe and the Constitution: What If This Is As Good As It Gets? In J. H. H. Weiler & M. Wind (Eds.), European Constitutionalism Beyond the State (pp. 74–102). Cambridge: Cambridge University Press. URL: https://doi.org/10.1017/CBO9780511495173.006

7. Walker, N. (2002). The Idea of Constitutional Pluralism. Modern Law Review, 65(3), 317–359. DOI: https://doi.org/10.1111/1468-2230.00306

SUMMARY

The article examines the concept of legal polycentrism as an effective approach to the harmonization of legal systems in the contemporary globalized world. It explores examples of interaction between national and supranational legal systems, particularly in the context of the European Union. The author analyzes the advantages of the polycentric approach, which enables the preservation of the legal identity of individual states while ensuring effective coordination and interaction between various legal systems.

Keywords: legal polycentrism; legal harmonization; globalization; legal system; European Union.

List of References:

1. Bachynskyi, A. Yu. (2020). *Legal globalization: challenges for the modern state*. Legal Scientific Electronic Journal, No. 2, pp. 31–34. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/9.pdf

2. Kresina, I. O. (2019). *Legal support of European integration processes in Ukraine: current state and prospects*. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law, No. 57(1), pp. 145–148. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.57/part_1/33.pdf

3. Muraviov, V. I. (2020). *Adaptation of Ukrainian legislation to the law of the European Union: theoretical and methodological principles*. Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine, No. 1(22), pp. 34–42. URL: http://www.aprnu.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=160

4. Avbelj, M., & Komárek, J. (Eds.). (2012). Constitutional Pluralism in the European Union and Beyond. Oxford: Hart Publishing. URL: https://doi.org/10.5040/9781472564549

5. Baraggia, A. (2018). Multilevel Constitutionalism and Constitutional Pluralism: European and Global Challenges. German Law Journal, 19(7), 1587–1608. DOI: https://doi.org/10.1017/S2071832200023216

6. Maduro, M. P. (2003). Europe and the Constitution: What If This Is As Good As It Gets? In J. H. H. Weiler & M. Wind (Eds.), European Constitutionalism Beyond the State (pp. 74–102). Cambridge: Cambridge University Press. URL: https://doi.org/10.1017/CBO9780511495173.006

7. Walker, N. (2002). The Idea of Constitutional Pluralism. Modern Law Review, 65(3), 317–359. DOI: https://doi.org/10.1111/1468-2230.00306